

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2024/01/pataki-dzsenifer-a-holokauszt-tanitasanak-tervezese-egy-tanorai-kutatas-eredmenyei-14-04-11/>

Pataki Dzsenifer

A holokauszt tanításának tervezése – egy tanórai kutatás eredményei

A témaválasztás indoklása és a célok megfogalmazása

A Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség (IHRA) 1998-ban alakult meg, mely szervezet legfőbb célkitűzése a holokausztról való oktatás és kutatás, valamint a holokausztra való emlékezés előmozdítása volt.¹ A szervezet olyan alapelveket fogalmazott meg a pedagógustársadalom számára, melyek egyrészt iránymutatást nyújtanak a tanításhoz, másrészt hozzájárulnak a holokausztoktatás folyamatos fejlődéséhez, nem utolsósorban pedig felhívják a figyelmet arra, hogy a holokauszt tanítása többet hordoz magában, mint a történelmi ismeretek hagyományos módon történő átadása: *„A holokauszt vízválasztó esemény volt a világtörténelemben, amely földrajzi határokon ívelt át, és a társadalmak minden szegmensét érintette. Évtizedekkel később társadalmaink még mindig birkóznak a holokauszt emlékével és történelmi bizonyítékaival, és mindez hatással van mai valóságunkra. A holokausztról való tanítás és tanulás egyedülálló lehetőséget kínál a kritikai gondolkodás, a társadalmi tudatosság és a személyes fejlődés elősegítésére. Ugyanakkor ez a komoly téma kihívások elé is állíthatja az oktatókat traumatikus volta miatt, mert széles tömegeket érint, és mert olyan szélsőséges ideológiák kapcsolódnak hozzá, mint a rasszizmus és az antiszemitizmus.”*²

Írásom³ témája a holokauszt mint tankönyvi lecke megjelenése a diákok nézőpontjából, különös hangsúlyt fektetve a segédeszközök szerepére, melyek szerves részét alkotják a holokauszttanításnak, és melyek segítségével értékközvetítő oktatási lehetőségek állnak a pedagógusok rendelkezésére. A segédeszközök fogalmán a holokauszt tanításában használható különféle segédanyagokat (forrásokat, feladatokat) és iskolán kívüli tevékenységeket értem.

Témaválasztásom visszavezethető a holokauszt témaköre iránti érdeklődéseimre, mely egyetemi éveim alatt – haladva a tanári pálya irányába – átalakult a téma iskolai tanításának kérdései felé. Dolgozatom alapjául szolgált továbbá az egy éves összefüggő tanári gyakorlatom is, mely időszakban végzős osztályt taníthattam, melyben még nem került sor a második világháború, azon belül pedig a holokauszt tárgyalására. Így fogalmazódott meg bennem a kutatás elkészítése, kezdetben egy rövid kérdőív segítségével, később pedig azt interjúkkal kiegészítve.

Tanulmányomban kitérek a holokauszt mint történelmi esemény tárgyalására, viszont fontos kiemelnem, hogy dolgozatom fő célkitűzése nem a történelmi tények feltárására irányult, hanem a holokauszt tanítására – annak nehézségeire és lehetőségeire, melyek

összefüggésben állnak a holokauszt társadalmi szempontból történő vizsgálatával is – mint a megértés, a feldolgozás és az emlékezés megvalósulása.

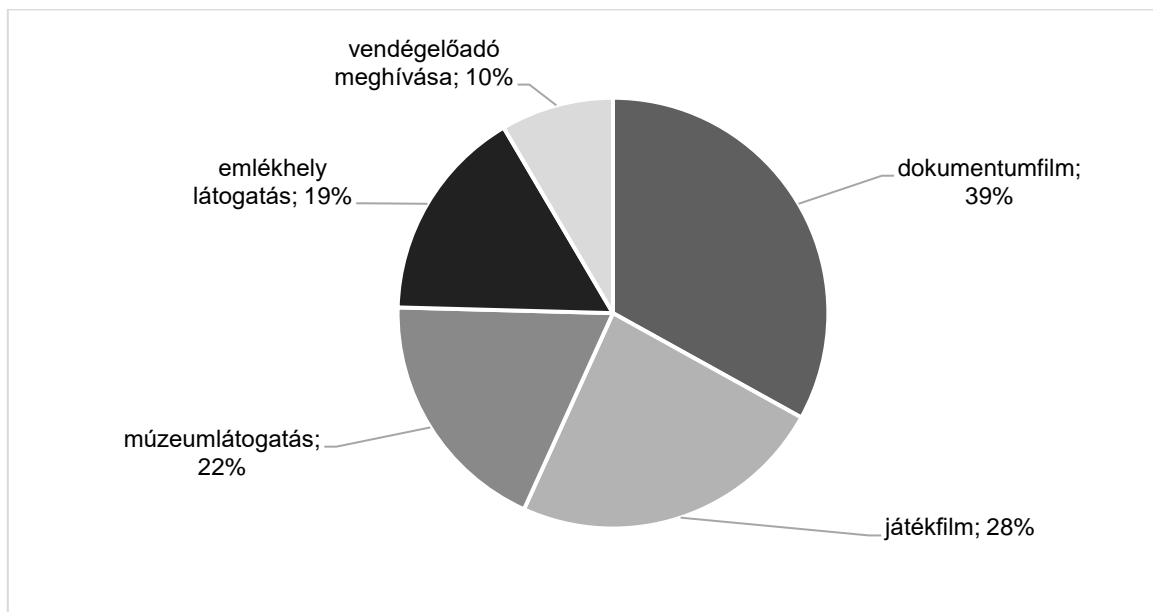
Fő célom a dolgozattal, illetve kutatásommal annak a bizonyítása volt, hogy a holokauszt, mint tankönyvi lecke, csupán általános ismereteket és adatokat közöl, melyek nem bizonyulnak elegendőnek egy olyan témában, mely emberi sorsokkal foglalkozik. Ennek nyomán a tankönyvi lecke mellé szükséges további segédeszközöket (napló, interjú, film, kirándulás stb.) is használni a tanításhoz, melyek által a holokauszt személyes vonatkozásával is megismerkedhetnek a tanulók, és az „általános” holokausztkép mellett kialakulhat bennük a „személyes” holokausztkép is.

A XXI. századi oktatásban nélkülözhetetlen a digitális és multimédiás eszköztár használata. Így van ez a holokauszttanítás kapcsán is, ahol talán még jelentősebb szerepet kapnak ezek az eszközök. Sajnos egyre kevesebb lehetőségünk nyílik arra, hogy egy holokauszt túlélővel személyesen beszélgethessünk, így jelentős hangsúly kerül azokra a videóinterjúkra, melyek a túlélők visszaemlékezéseit adják át az utókornak, hiszen személyes kapcsolatra már nincs lehetőség.

Nem véletlen, hogy a videóinterjút említettem példaként, hiszen a források többsége a túlélőkkel készített interjút tekinti a holokauszttanítás fő segédeszközeinek. Ezt támasztja alá az is, hogy 1994-ben Steven Spielberg kezdeményezésére alakult meg az USC Shoah Alapítvány, melynek célja a túlélők visszaemlékezéseinek összegyűjtése és megőrzése, valamint ezek felhasználása az oktatásban. Az intézet Vizuális Történelmi Archívuma 53 ezer interjút tartalmaz. Magyarországon 2009 óta érhető el az Archívum, melyben 1355 magyar nyelvű interjú is helyet kapott. Az interjúk mellett találunk elsődleges forrásokat, tanári útmutatókat, feladatlapokat és további segédanyagokat is. Az IWitness oktatási weboldal az interjúk mellett olyan feladatokat is tartalmaz, melyek a tudásátadás mellett hozzájárulnak a diákok digitális műveltségének fejlesztéséhez és társadalmi felelősségvállalásukhoz.⁴ További digitális lehetőség még például az IWalk, mely egy videóinterjúkra épülő, helytörténeti, interaktív, digitális program. Ezek alapján láthatjuk, hogy a holokauszttanítás a segédeszközök tekintetében nagyban épít az interjúkra, azonban ezek mellett fontos szerepet kapnak a könyvek (pl. *Anna Frank naplója*, *A holokauszt gyermekei*), filmek (pl. *A Holocaust szemei*, *Schindler listája*), weboldalak (pl. *Holokauszt Magyarországon*) is. Segédletként találunk még különböző tananyagokat, melyek szintén a holokausztoktatás színvonalát növelhetik. Ilyenek például a *Zachor Alapítvány* tananyagai, az *Anne Frank House–Zachor Alapítvány* munkafüzetek, a *Fiatalok az Emberi Jogokért* oktatócsomag, a *HDKE* ppt-i, *Centropa* tananyagok, az *Egy pénztárca titkai* című és a *Tomi naplója* című segédanyagok (Yad Vashem).⁵ Helytörténeti séta nem csak a digitális térben lehetséges a diákok számára, hanem Budapesten élőben is a *Zachor Alapítvány* jóvoltából.⁶ Hasonló programok lehetnek az iskola falain kívül például a *Holokauszt Emlékközpont* vagy a *Holokauszt Emlékév* során létrejött vagonkiállítás megtekintése, illetve akár egy tanulmányi kirándulás Auschwitzba. Az iskolán belüli tevékenységek nem csupán a videóinterjúk, filmek, naplók feldolgozásában merülhetnek ki. Számos ötlet, javaslat született, melyek a holokausztoktatás sokszínűségét és a holokauszt történetének fontosságát közvetítik. Ezeknek a megvalósítása nem csak történelemórán lehetséges, hanem akár osztályfőnöki órán vagy a holokauszt emléknap iskolai keretei között, például a következő programokkal: érzékenyítő előadás külsős előadóval, iskolai kiállítás (pl. Auschwitz vagy Anna Frank kapcsán), projektmunka, filmkészítés, emlékfal létrehozása, műsor vagy vetélkedő.⁷

Egy szűk évtizeddel ezelőtt Forrás-Bíró Aletta készített egy kutatást a pedagógusok holokauszthoz való viszonyáról,⁸ melyben iskolai tapasztalataikat osztották meg a résztvevők interjúk formájában. A kutatás foglalkozik a pedagógusok által használt segédeszközökkel is, melyek használata összefügg a tanár személyes meggyőződésével és kreativitásával egyaránt. Kutatásának eredményeit az alábbi diagrammal szemléltetem, melyről leolvasható, hogy a megkérdezett pedagógusok hány százaléka milyen segédeszközt használ a holokauszt tanításához.

1. ábra: A holokauszt tanításához használt segédeszközök

Forrás: FORRÁS-BÍRÓ ALETTA (2016): A holokauszt, az iskola és a tanár. A holokauszt téma iskolai oktatása: helyzetelemzés és képzésfejlesztés. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. Budapest, 122.

További célként tűztem ki olyan javaslatok gyűjtését a tanulók által, melyek segíthetnek egy új, diákközpontú, érték közvetítő, személyes holokausztképet átadó tankönyvi lecke, tananyag létrehozásában.

Szakedolgozatomban a tanóra és az empirikus kutatás bemutatását egy négy részből álló elméleti bevezető előzi meg, melynek részei a következők:

- A holokauszt a történelemben.
- A holokauszt a társadalomban – megértés, feldolgozás, emlékezés.
- A holokauszt a tanításban – nehézségek és lehetőségek.
- A holokauszt tankönyvi megjelenése a diákok nézőpontjából.

Terjedelmi okokból írásom jelen, rövidített változatában csupán a „Holokauszt a tanításban – nehézségek és lehetőségek” c. fejezet található meg a tanóra és az empirikus kutatás bemutatása mellett.

Holokauszt a tanításban – nehézségek és lehetőségek

„A holokausztoktatás legfontosabb célja megismertetni azt a folyamatot, amelynek során egy gyilkos ideológia nevében, lépésről-lépésre, áltudományos biológiai elméletre hivatkozva taszítottak ki embereket előbb a társadalomból, majd később az élők sorából is”.⁹

Így szól a cél, mely jól tükrözi, hogy míg nálunk Magyarországon maga a holokausztfogalom, az összefüggések és a forrásfeldolgozás különböző módszerei kerülnek a középpontba, addig a világ más pontjain inkább a toleranciára való nevelés, az emberi viselkedés a hangsúlyos e téma tanítása kapcsán.¹⁰ Felmerül a kérdés, hogy melyik a hatásosabb. A holokauszt tanítása – annak nehézségei és lehetőségei – az utóbbi évtizedekben jelentős figyelmet kapott, mely által sok tanulmány született arról, milyen módszerekkel és hogyan tanítsuk. Az emberi sorsokról való tanítás mindig sokféle lehetőséget hordoz magában, azonban rengeteg nehézséget is okozhat, így e két szó – lehetőségek, illetve nehézségek – köré építem ezt a fejezetet.

A „lehetőségek” szó jelentése talán egyszerűbben megfogalmazható, bár kettősséget hordoz magában – egy pozitív és egy negatív jelentést. Ha a negatív jelentéssel foglalkozunk, meg kell említenünk, hogy a holokausztól való időbeni távolság révén nagyrészt elmúltak azok a lehetőségek, amelyek talán a leghatásosabbak lehettek volna: találkozni túlélőkkel és őket kérdezni arról, ami velük történt, hiszen egy adott eseményről az tud beszélni a leghatásosabban, aki átélte. Ennél a témánál elengedhetetlen a személyes történelem, az emberi sorsok bemutatása. Erre voltak is próbálkozások, melyek számunkra nagyrészt már csak interjúk és videók formájában érhetőek el. Nem véletlen az sem, hogy csak az utóbbi évtizedben kezdett az oktatás e téma tanításával nagymértékben foglalkozni, mivel a túlélők sokáig nem akartak vagy tudtak szembenézni a múlttal, ami nehezítette a téma oktatását is. Nézzük meg az érme másik oldalát is, ami pozitív szemléletet tükröz: ez a pozitivitás pedig összefügg a technikával – annak vívmányaival és fejlődésével. Ma már rengeteg „segédeszköz” áll az oktatás rendelkezésére a szemléltetéshez, illetve ahhoz, hogy közelebb kerüljenek a diákok a témához. Annak hatására, hogy az oktatás a holokauszt tanítása felé fordult, rengeteg tapasztalat, vázlat, javaslat született a téma tanításával kapcsolatban, ami szintén hatalmas segítség lehet ahhoz, hogyan is lehet feldolgozni a diákokkal ezt a nehéz és traumatikus témát.

„Nehézség” – egy szó, ami sokféleképpen értelmezhető és mindenki számára mást jelent. Ha a holokauszt tanítására összpontosítunk, akkor a legnagyobb nehézséget talán a következő szó jelöli: „hogyan?” A továbbiakban erre a kérdésre próbálok választ adni, olyan lehetőségek (tapasztalatok, vázlatok, javaslatok) bemutatásával, melyek az elmúlt években születtek e probléma megoldására, és részben összefüggnek saját kutatásom eredményeivel is.

Mindenekelőtt fontos megemlíteni, hogy 2006 áprilisában megrendezésre került a *Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata és az Emlékezés 1944–2004 Közhasznú Alapítvány* Országos Konferenciája, melynek célja egy olyan pályázat megvalósítása volt, mely a nemzeti oktatás megújulását és a holokauszt oktatásának segítségét szolgálta.¹¹ Ennek előzményei között említhető az 1990-ben létrejött *Magyar Auschwitz Alapítvány – Holocaust Dokumentációs Központ (HDK)*, mely többek között arra törekedett, hogy a holokauszt méltó helyet kapjon az oktatásban, és tanárképző programokkal segítette ennek a megvalósítását – felhívva a figyelmet arra, hogy a holokauszt a magyar történelem egy fontos részét képezi.¹² A HDK munkáját támogatta az Oktatási Minisztérium is olyan dokumentumok kiadásával,

Pataki Dzsenifer: A holokauszt tanításának tervezése – egy tanórai kutatás eredményei

melyek a holokauszt tanításának kiindulópontjaivá váltak. Jelentős gyűjtemény készült el hanganyagokból és videókból, amivel párhuzamosan a pedagógiai-módszertani megközelítés is fejlődött. A színvonalas munka hatására Magyarországot felvették a nemzetközi szervezetbe, mely a holokauszt pedagógiai feldolgozását ösztönözte különböző pályázatokkal.¹³

Tehát rengeteg tanulmány készült az utóbbi években, melyek segítenek megválaszolni a korábban feltett „hogyan?” kérdését. Kiválogattam néhány olyan dokumentumot, melyek számomra érdekesnek és hasznosnak bizonyultak, illetve megítélésem szerint segítenek útmutatást adni a téma tanításához.

Az első tanulmány Páll Magdustól származik. *Mit és hogyan tanítok a holokausztról?* című munkája furcsa tanáccsal kezdődik, mely egy túlélőtől származik: ha hatékonyan akarja valaki tanítani a holokausztot, fogadjon örökbe egy holokauszt túlélőt. Érdekes felvetésnek tűnhet elsőre, de ha jobban elgondolkodunk rajta, megérthetjük a valódi üzenetét, mely szerint érzelmek nélkül nem lehet tanítani ezt a témát, csupán adatokkal és számokkal. Ha itt megállunk egy pillanatra, rájövünk, hogy a mai holokauszt tanítás ez által szemben áll a náci egyik korabeli fő céljával. Mire gondolok? *„A náci célja és egyben a holokauszt egyik előfeltétele az volt, hogy az európai zsidóság pusztán statisztikai adattá váljék. Az egyéntől, miután már mindenétől megfosztották, utolsóként a nevét is elveszik, hogy megsemmisítése előtt az ember helyett csak egy szám maradjon, így alakítva át a gyilkosságot általános normává.”*¹⁴ Ezzel szemben az oktatás az individuumra helyezi a hangsúlyt. A téma feldolgozásához szükség van arra, hogy érzelmileg ráhangolódjon és „átszellemüljön” az átadó és a befogadó is egyaránt. Felmerül a kérdés, hogy ez megvalósítható-e egy osztályteremben 45 perc alatt? A kérdésre a tanulmányban meg is találtam a választ, mely Páll Magdus egyik tanítványától származik: *„Szerintem, még aki azt is hiszi, hogy kellőképpen átéli ezt a dolgot, nagyon téved. Szerintem ezt nem lehet teljesen megérteni. Ahhoz, hogy megértsük, ott kellett volna lenni, akkor és abban a helyzetben, amelyben a zsidók voltak. [...] Láthatjuk a helyet, ahol történt, végighallgathatunk olyan előadásokat, amelyből több dolgot megtudhatunk, de igazán nem érthetjük meg ezeket a dolgokat. Nem voltunk ott. Nem érezzük azt a megaláztatást és halálfélelmet, amit ők éreztek akkor.”*¹⁵ Nagyon elgondolkodtató sorok, hiszen ha érzelmi oldalról vizsgáljuk, valóban van igazság a leírtakban. Páll Magdus egy olyan lehetőséget fogalmaz meg tanulmányában, mely figyelembe veszi a diákok igényeit. A diákoknak bele kellett képzelniük magukat a tanár helyébe és kifejtetni, hogyan tanítanák a holokausztot, hogy az figyelemfelkeltő és érdekes legyen a saját generációjuk számára. Ezek alapján készült el a terv a téma tanításához, mely a következő szakaszokra bontható. A holokauszt fogalmának és egyediségének a bemutatása Szász János: *A Holokauszt szeméi* című film segítségével.¹⁶ A film után a látottak megbeszélésére, majd a következő szakaszban szerepjátékra is sor került, mellyel a zsidótörvények rögzítése volt a cél. Az utolsó szakaszban pedig a tanterem kívüli holokauszt tanítás következett, melyhez Páll szerint nem feltétlenül szükséges a Holokauszt Emlékközpontnak a meglátogatása, hanem elegendő egy zsidó temető is.¹⁷ A módszer, miszerint a diákok véleményére hagyatkozunk, reális keretek között hasznos lehet a téma tanításánál, mivel így részben az ő érdeklődésük köré épül fel a „tananyag”, s ezzel fel is keltette a tanár a diákok figyelmét, és így könnyebb számukra a téma befogadása is.

A holokausztot sokféle módon lehet megközelíteni, ehhez színes paletta áll rendelkezésünkre. Nehéz megítélni, hogy miről érdemes beszélni, viszont muszáj válogatni, és ha maga a diák állít fel egy „érdeklődési rangsort”, az számunkra is segítség.

Egy általam választott következő tanulmány Varga Ákostól származik, és „*A holokauszt tanításának tapasztalatai*” címet viseli. Varga egy általános iskolai felmérést készített el a holokausztról, amihez az ötletet a második világháború témakörét lezáró házi dolgozatok adták. Nagy meglepetésre a diákok több mint a fele választotta a 17 lehetséges téma közül a koncentrációs táborokat, ami azért volt meglepő, mert a tankönyv nem túl részletesen tárgyalta ezt a témát, és evidensnek tűnhetett, hogy a csaták vagy a fegyverek jobban felkeltik a diákok érdeklődését, mint a holokauszt. Így jött létre a 4 kérdésből álló kérdőív, melyet 34 diák töltött ki, tehát azok is, akik nem ezt a témát választották a házi dolgozathoz. Az első kérdés választ keres arra, miért ezt a témát választották a legtöbben. A válaszok nagy része az érdekes, megbotránkoztató, félelmetes és a kíváncsiság szavakat tartalmazta. Varga a válaszokat aszerint is elemezte, hogy ki milyen tanuló. Érdekes, hogy a gyengébb tanulókra sokkal inkább hat érzelmileg a téma, mint a jobb eredményt elérőkre. A második kérdés inkább azzal foglalkozik, hogy miből dolgoztak a diákok a téma kidolgozásánál. A válaszokból következtethetünk arra is, vajon érdekelte-e őket annyira a téma, hogy utána olvassanak, kérdezzenek. A harmadik kérdés teljesen egyéni választ igényelt, és inkább pszichológiai jellegű volt, a gyűlöletre, annak okaira és a megbocsájtásra vonatkozott. Az utolsó kérdés a különböző vallásúak egymás mellett élését kutatta.¹⁸ Ez azért is érdekes, mert ezzel a problémával a mai világban is szembetaláljuk magunkat. Összességében elmondható a minikutatás alapján, hogy foglalkoztatja a diákokat a holokauszt. Szükség lenne a téma kapcsán felmerülő olyan problémák megbeszélésére, mint a gyűlölet, az intolerancia vagy a másság, mivel ezek nem csak a holokauszthoz köthetők, az ő életükben is jelen lehetnek, így össze lehet kapcsolni a múlt nehézségeit a jelennel. Ezt támasztja alá Theodor W. Adorno gondolatmenete is, miszerint a legfontosabb cél az, hogy azonosítsuk azokat a folyamatokat, melyek döntő szerepet játszottak a holokauszt megtörténtében, és ezeket kapcsolatba hozzuk a modern társadalommal.¹⁹ A holokauszt ilyen jellegű tanítása pedig lehetőséget nyújt arra, hogy ezekről beszélni lehessen, ez azonban megköveteli a tanári elfogadást és empátiát.

A *Task Force Oktatási Munkacsoport* megfogalmazott néhány olyan javaslatot, melyek „alapelveként” szolgálhatnak a holokauszt tanításánál. Ezek közül fontosnak tartok egy-egy gondolatot kiemelni:

- tegyük személyessé és „élőbbé” a történelmet;
- vonjunk le tanulságokat;
- az életkori sajátosságoknak megfelelően válasszuk ki az írásos és képi anyagot;
- ügyeljünk a széles körű internetes lehetőségek helyes használatára;
- ne egyszerűsítsük le a magyarázatokat;
- ne hibáztassuk a leszármazottakat;
- vegyünk részt megemlékezéseken;
- legyünk érzékenyek a diákok problémái iránt.²⁰

Nem utolsósorban fontos azonban leszögezni, hogy ezek mind csak tapasztalatok és javaslatok, nem pedig „kőbe vésett” szabályok, hiszen tudjuk, hogy minden tanár és diák más. Nem ugyanazok a módszerek hatásosak mindenkinél, így mindig újra és újra át kell gondolni a téma tanítását az adott osztály „igényeihez” mérten, illetve mindig bővül a lehetőségek és módszerek tárháza is.

A kutatás bemutatása

A kutatás kezdetei – a kérdőíves kutatás

Kutatásom saját tanári gyakorlatom alatt készült el abban az osztályban, melyben a történelmet tanítottam. Maga a kutatás szándéka is a gyakorlat alatt fogalmazódott meg bennem, már szinte a gyakorlat elején elkezdtem azon dolgozni, hogyan is kellene majd a holokausztot tanítani a diákoknak.

A korábbiakban már említett és tárgyalt „hogyan?” okozta talán a legnagyobb nehézséget a tervezés során. Sok kérdés felmerült bennem. Például: Mennyi időt fordítsak a témára? Mire helyezem a hangsúlyt? Milyen kulcsfogalmak köré építsem az órákat? Mennyire lehet kötetlen az óra? Milyen segédeszközöket használjak a tanításhoz? S ami számomra az egyik legfontosabb volt: hogyan kelthetném fel a diákok érdeklődését a téma iránt? A válaszok megtalálásában – a már említett olvasmányaimon kívül – segítségemre volt egyrészt a mentortanárom, másrészt a kerettanterv, mely felsorolja az adott témán belüli altémákat, fogalmakat, adatokat és fejlesztési követelményeket. Ezek, valamint saját ötleteim segítségével kezdtem hozzá a holokauszt tanításának a megtervezéséhez. A következőkben erről a folyamatról, magáról a kutatásról, a résztvevőkről és véleményükről szeretnék számot adni.

Kutatásom két részből áll. Először egy 4 kérdésből álló kérdőívet készítettem el, melyet az egész osztály, tehát 24 fő töltött ki. A kérdések a következők voltak:

1. Milyen előzetes elvárásaid vannak a téma kapcsán? (Miről szeretnél tanulni, mit szeretnél megtanulni a témáról?)
2. Kielégítette-e a tankönyvi lecke (kiegészítve a szakirodalmakkal) az elvárásaidat a téma iránt?
3. Amennyiben nem, az órán használt segédeszközök (filmrészlet, naplórészlet, interjú, képek, „játék”) hozzásegítettek-e ahhoz, hogy választ kapj a kérdéseidre?
4. Ha te hoznád létre a holokauszthoz tartozó tankönyvi leckét, mit tennél bele?

Az osztály, ahol a kutatást végeztem, egy négy évfolyamos gimnáziumi osztály volt. Az első kérdésre még a téma tanítása előtt válaszoltak a diákok. A választ egy cetlire kellett felírniuk névtelenül. Az „elváráscetlikkel” a célom a figyelemfelkeltés volt, mivel saját maguk fogalmazhatták meg, hogy miről szeretnének tanulni. Ezáltal „személyre szabottá” alakíthattam a tananyagot és igazodni tudtam a diákok igényeihez természetesen reális keretek között.

Eredmények 1. – a kérdőív első kérdésére kapott válaszok

Sokszínű volt a válaszpaletta a feltett kérdésekre, mely jól mutatta azt is, hogy a diákok igénylik a saját véleményük figyelembevételét. Az „elváráscetlik” megíratása nem teljes mértékben egyezik Páll említett javaslatával, de célja kétségtelenül hasonló: a diákok figyelmének felkeltése a téma iránt, melyhez saját érdeklődési körüket használjuk fel. A válaszokat tekintve: a legtöbben arra voltak kíváncsiak, hogy milyen életkörülmények között éltek a táborokban az emberek, milyenek voltak a mindennapok ott, milyen volt a táborok felépítése, voltak-e szökések, milyen büntetések voltak, valamint hogyan zajlott a holokauszt folyamata. Érdekesnek bizonyult számomra, hogy csak néhány diákot érdekeltek az előzmények, illetve az, hogy a népiirtás ellen megpróbált-e valaki fellépni. Szintén érdekes lehet, hogy csupán egy

diák említette elvárásként a túlélővel készült interjú megnézését. Szintén egy diákot érdekeltek csak a holokauszt magyar vonatkozásai. Az utóbbi két választ szeretném kiemelni. Közülük az elsőre a későbbiekben visszatérek. A második pedig arra utal, hogy mennyire hiányos a magyar történelmen belül a holokauszt tárgyalása, ami összefügghet azzal is, hogy a magyar közgondolkodásban nem ment végbe a holokauszt feldolgozása. Ebből következik, hogy ha a diákokkal a holokausztról kezdünk el beszélni, rögtön Németországra, Hitlerre, Auschwitzra asszociálnak, nem pedig például a budapesti gettóra.

A megvalósított tematika és módszerek

A holokauszt tanítása 4 órát vett igénybe, noha a kerettanterv a második világháború témakörére összesen 18 órát javasol, melynek altémáiba a holokauszt is beletartozik.²¹ A tananyag összeállításánál a tankönyvet, valamint szakirodalmakat használtam fel, illetve olyan segédeszközöket, melyek számomra fontosnak bizonyultak a holokauszt tanításánál (filmrészlet, naplórészlet, interjú, képek, „játék”).

Az első két órában beszéltünk a holokausztról előbb egyetemes, majd magyar vonatkozásban, a kerettanterv által megfogalmazott pontok és követelmények mentén. Ezeket kiegészítve színesítettem a tananyagot képekkel, filmrészlettel „*A csíkos pizsamás fiú*” című filmből, naplórészletekkel kamasz gyerekektől, illetve külön beszélgettünk Anna Frankról is a naplók kapcsán. A holokauszt egyetemes és magyar vonatkozásának tárgyalását egy szabadulószoza zárta online térben, melyet a Genially nevű alkalmazással készítettem el. A diákok szemszögéből a még érdekesebb rész inkább a 3–4. órán következett. Az általam felhasznált interjú Krausz Dezsőnével készült 2001-ben, mely nem csak a táborban töltött időszakról számolt be, hanem a zsidó szokásokról és hagyományokról is, aminek révén betekintést nyerhettek a diákok a zsidóság életébe és megismerhettek olyan szavakat, mint például „kóser”. A negyedik és egyben utolsó órán elsősorban az interjúról beszélgettünk, mely különböző kérdéseket vetett fel a diákokban. Ezek összefüggésben álltak a jelenben is létező nehézségekkel, melyek a nemzetiségi, a vallási témák kapcsán kerülhetnek a felszínre, mint például az elfogadás vagy a másság (lásd Adorno korábban említett gondolatmenetét).²² Az óra utolsó negyedében a diákok kitöltötték a kérdőív további három kérdését. A kérdéseken kívül jeleztem a diákoknak, hogy ha van bármilyen ötletük még, amit megosztanának, szívesen fogadom.

Eredmények 2. – a kérdőív 2-4. kérdéseire kapott válaszok

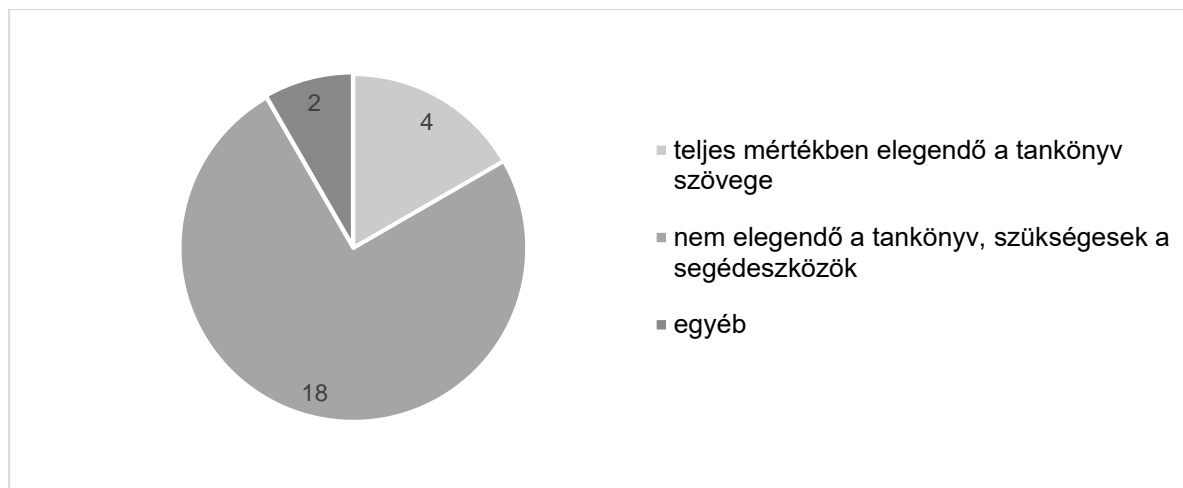
Összességében a minikutatás, melyet az osztályban végeztem, a számomra várt eredményt tükrözte, miszerint a diákoknak sokkal megfoghatóbb egy interjú, filmrészlet, kép, mint a tankönyv esetleg „száraz” szövege. Néhány tanuló válaszolta csupán azt, hogy neki elegendő tudást adott át a tankönyvi lecke és nem tartja szükségesnek további segédeszközök használatát az órán. Ami érdekes lehet még, hogy a diákok nagy része szívesen foglalkozott volna még többet a témával, többen jelezték igényüket egy a holokausztot tárgyaló teljes film megnézésére.

Az osztályban végzett minikutatásom, illetve az interjúk egyaránt rávilágítottak a segédeszközök használatának fontosságára a holokauszt-tanítás során, melyek szinte nélkülözhetetlenebbnek bizonyultak,²³ mint a tankönyv, amit jól mutat a következő diagram. A számok jelzik a diákok válaszait, mely egyértelműsíti, hogy a 24 tanulóból 18 mindenképp fontosnak tartotta valamely segédeszköz használatát az órán. Az „egyéb kategóriába” tartozó

Pataki Dzsenifer: A holokauszt tanításának tervezése – egy tanórai kutatás eredményei

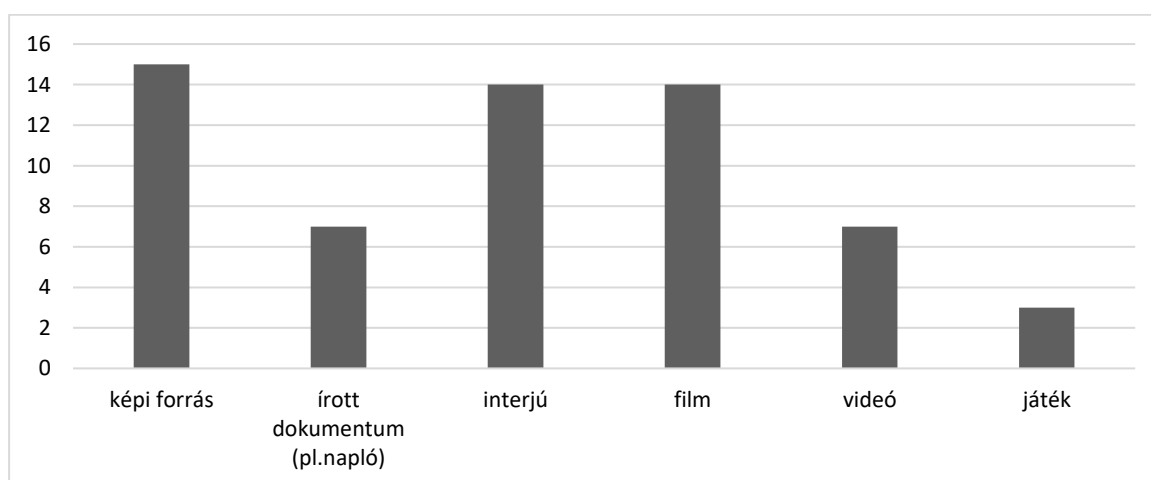
két diák válaszait tekintve elmondható, hogy a holokauszt teljes mértékben semlegesén érintette őket, így ők nem sorolhatók egyik kategóriába sem.

2. ábra: A tankönyvi lecke és a segédeszközök szerepe a diákok szemszögéből a holokauszt témájában

Az alábbi diagram szemlélteti, hogy a 24 diákból hányan mely segédeszközt használnák egy általuk elkészítendő tankönyvi leckéhez a holokauszt témában. Látható, hogy a diákok elsősorban a képi forrásokat, majd a személyes interjúkat és filmeket tekintik a legjelentősebb segédeszközöknek egy tankönyvi leckében. Kevesebb diák érzi fontosnak az írott források használatát, mely egyrészt azzal állhat összefüggésben, hogy a képi és hanganyagok érdekesebbnek bizonyulnak a diákoknak, másrészt azonban utalhat arra a tényre is, hogy a tanulóktól egyre távolabb kerül az olvasás iránti igény.

3. ábra: Segédeszközök megjelenése a diákok által elképzelt tankönyvi leckében

Míg a tankönyv szerzői szövege az általános ismereteket és adatokat adja át a témáról a diákoknak, tehát lényegében egy „általános holokausztképet”, addig a további médiumok (segédeszközök) a mélyebb, a „személyes holokausztkép” átadásában segítkeznek, mely elkerülhetetlen egy olyan téma tanítása kapcsán, melyben emberi sorsokkal foglalkozunk és ezt szemmel láthatóan a diákok is megerősítették.

A bővített kutatás – az interjúk

Sokat gondolkodtam a téma tanítása, illetve a diákoktól kapott reflexiók után, hogyan lehetne még javítani a téma feldolgozásán. A minikutatás során elgondolkodtató válaszok születtek, melyek felkeltették az érdeklődésemet. Így fogalmazódott meg bennem a kutatás kibővítése személyes interjúkkal, melyeket diákokkal készítettem el. Az általam kiválasztott négy diák vállalta a személyes „interjút”, mely csupán hangrögzítő segítségével készült el.

Az interjú három lánnyal (G., L., V.) és egy fiúval (C.) készült el, akik jelenleg végzős diákok.²⁴ A fiú származását illetően fontos kiemelni, hogy édesapja német, édesanyja magyar. C. Németországban élt gyermekkorától kezdve, az utóbbi években költöztek Magyarországra. Itt egy másik iskolában kezdte meg tanulmányait, ahol azonban elmondása szerint német származása miatt kiközösítés áldozata lett. A vele készített interjú több érdekességre mutat rá, általa egy teljesen más tanítási nézőpontot ismerhetünk meg a holokauszttal kapcsolatban. G. roma származású tanuló és egy hátrányos helyzetű faluban él családjával, ahol a lakosság 90%-a roma nemzetiségű. Az órák alatt észrevettem, hogy G-t nagyon mélyen érinti a téma, de nem tudtam ennek az okairól. Az interjú alatt kiderült, hogy a holokausztot összekapcsolta saját családi fájdalmaival. A másik két diák, V. és L. együtt vettek részt az interjúban. V. többnyire jelentős előzetes ismeretekkel rendelkezett a holokausztról filmek és könyvek révén. L. ezzel szemben csendes megfigyelő volt, az órákon nem mutatott különösebb érdeklődést a téma iránt, így meglepett, amikor kiderült, hogy az egyik kérdőív, amit kiválasztottam, hozzá tartozik.

Az interjúk folyamán 13 kérdést tettem fel a diákoknak, melyek többek között tartalmazzák a minikutatásban feltett négy kérdést is:

- 1) Hallottál a témáról korábban? Ha igen, hol és mit?
- 2) Érdekel(t) különösebben a téma?
- 3) Vártad, hogy tanuljunk róla? Ha igen, miért?
- 4) Különbözik ez a téma a többitől? Ha igen, mitől érzed másabbnak?
- 5) Nehéznek találod a téma tanulását? Ha igen, mitől nehezebb?
- 6) Mit gondoltál, miről fogsz tanulni a „holokauszt” alatt?
- 7) Milyen előzetes elvárásaid voltak a téma kapcsán?
- 8) A tankönyvi lecke kielégítette az elvárásaidat?
- 9) Szükségesnek tartod a segédeszközök használatát az órán a tankönyvi leckén kívül?
- 10) Az órán használt segédeszközök (filmrészlet, interjú, naplórészlet, kép, „játék”) hozzájárultak ahhoz, hogy megtanuld azt, amit szeretnél volna a témáról?
- 11) Ha ezek által sem sikerült közelebb kerülni az elvárásaidhoz, mire lenne szükség még, hogy teljesüljenek?
- 12) Milyen lenne az általad elkészített tankönyvi lecke a holokausztról?
- 13) Egyéb ötlet, javaslat a diákoktól.

Pataki Dzsenifer: A holokauszt tanításának tervezése – egy tanórai kutatás eredményei

Az interjúkban bővebben fejtették ki véleményüket a diákok, valamint válaszaik sok esetben vetettek fel bennem további kérdéseket is. Az interjúk időtartama 20–30 perc volt, diákonként eltérően.

A kérdőívek kiválasztáskor nem tudtam, mely tanulókat választom ki, csupán a válaszaikra hagytam. Az interjúk tükrözik az adott diák személyiségét, nehézségeit, élethelyzetét, válaszaik számomra is nagyon hasznosak voltak, nem csak a kutatás szempontjából.

Eredmények 3. – az interjúk során kapott válaszok

Az interjúk nagyon sokszínűek lettek, más-más kulcsfogalmakra helyezik a hangsúlyt, igazítva az adott diák személyiségéhez. A szó szerinti idézeteket nem alakítottam, így azok sok esetben tükrözik a beszélt nyelv jellegzetességeit.

Az első interjút C-vel készítettem el, mely interjú más perspektívát tár elénk a holokausztról, a németekre helyezi a hangsúlyt. Az interjú magyar nyelven készült, de nyelvi nehézségei miatt sok esetben nehezen érthető a diák mondanivalója. C. esetében elkerülhetetlen volt a magyar és a német holokauszttanítás közti különbségek tárgyalása. Fontos különbség, hogy Németországban nem tárgyalták a holokausztot más vonatkozásban, tehát csak Németországra helyezték a hangsúlyt, így például a magyar holokauszt története említés szintjén sem jelent meg az órán. Ez nem csak a holokauszt kapcsán van így, hanem más témáknál is inkább a német „nemzetire” kerül a hangsúly vagy a nyugati hatalmakra. A korabeli német társadalom felelőssége tekintetében a félelem kapott jelentős szerepet. C. állítása szerint tanárai ezt a magatartást a következő szavakkal magyarázták: *„ha kimaradunk belőle, nekünk nem esik bajunk”*. Viszont e magatartásforma mellett tanultak olyan személyekről, akik részt vettek a zsidómentésben, sőt egy Münchenben működő szervezet tevékenységéből dolgozatot is írtak.

Az interjú folyamán előkerült a náci Németország bűnei miatt kialakult „stigma”, melyet C. szerint talán örökké viselni fognak a németek, pedig a múlt már megmásíthatatlan, ezt saját tapasztalatával támasztotta alá, mellyel Magyarországra érkezését követően szembesült első iskolájában. Úgy vélte, hogy az órákon kevés hangsúlyt fektettünk arra az álláspontra, hogy *„nem minden német hibás a holokausztért”*. Németországban ezt sokkal jobban erősítették a diákokban. Ennek nyomán, amikor arról kérdeztem, miből állna az a tankönyvi lecke, amit ő saját maga hozna létre, szintén ezt hangsúlyozta ki leginkább egy személyes interjú felhasználása mellett.

C-vel hosszabban beszélgettünk a téma nehézségeiről, melyek összefüggésben állnak a tanítás nehézségeivel. C. szavai szerint: *„tanítani biztos nehéz, mert aki nem élt ott, az sose fogja megérteni teljesen”*. C. szavai szinte megegyeznek Páll Magdus egyik tanítványának korábban idézett szavaival. C. volt az a diák, aki az „elvárásctlire” a túlélővel készült interjút írta, melynek háttérében szintén saját tapasztalata állt: *„Szerencsére egy ilyen iskolába jártam, ahol közel álltunk a „holokauszt centrumhoz” és ott volt egy lehetőség, hogy kiválasztott diákok tudtak egy túlélővel személyesen beszélni és én jutottam szerencsére be kettő másik diákkal. Így tudtam egy bizonyos Zoni Weiss-szel beszélni, egy holland római túlélővel és ez egy tök más helyzet, hogy ő személyesen előadja. Mert ott érzed, ott látod az érzelmeit, mer egyáltalán beszélni és miről nem is tud beszélni, mert túl nagy volt a trauma ehhez.”* C. ekkor 13–14 éves volt, elmondása szerint az osztállyal együtt fogalmazták meg a kérdéseket, melyek arra irányultak, hogyan tudott elmenekülni Weisz és néhány családtagja a deportálás előtt, míg a

Pataki Dzsenifer: A holokauszt tanításának tervezése – egy tanórai kutatás eredményei

család másik részét elhurcolták. Amikor C. találkozott Zoni Weisz-szel, nem érezte különlegesnek, hogy egy túlélővel beszélgethet: *„Én először ezt alapnak vettem, hogy ha mi is tudunk vele beszélni, biztos minden harmadik sulis is tud vele beszélni.”* Ma már érzi, hogy egy ilyen lehetőség nagyon kevés embernek adatik meg, viszont egy életre szóló élmény, melyet egy tankönyv sem tud visszaadni.

A következő interjúm G-vel készült el, aki teljesen más szemszögből élte át az órákat. G. sok esetben kötötte össze a zsidóság tragédiáját saját, illetve a cigányság nehézségeivel. Az interjú folyamán előkerült egy szomorú családi történet is, melyet szintén összekapcsolt a holokauszttal. G. általános iskolai tanulmányai során szerepelt a saját lakóhelyén szervezett megemlékezésen, mely a roma holokausztra irányult. A polgármester, illetve a falubeli történelemtanár által szervezett megemlékezésen a gyerekek készültek műsorral a falubelieknek. Készültek hozzá táblák is, melyekre olyan kulcsszavak kerültek, melyek a porrajmos²⁵ történetét mesélték. Ehhez tartozott a gyerekek előadása, zenei háttérrel kísérvé, illetve a koszorúzás. Kíváncsi voltam a megemlékezés visszhangjára, vajon hogyan fogadták a falubeliek ezt a kezdeményezést. G. elmondása alapján leginkább az idősebb nemzedék tudott azonosulni a műsor mondanivalójával. A gyerekek egy része nem értette meg a megemlékezés okait és fontosságát. Úgy gondolom, hogy ez nagyon jó kezdeményezés volt, viszont itt is olyan jellegű problémákat emelnék ki, mint például az esemény folytatásának, valamint a lakosság tudásának hiánya a holokausztról.

G-vel készített interjúm során tapasztaltam meg, hogy mennyire hatásos lehet egy tanóra. Nála kimondottan nagy szerepet játszottak a történelemórák abban, hogy komolyabban érdeklődni kezdjen a holokauszt iránt. Még több információt szeretett volna gyűjteni, így utánaolvasott, hasonló témájú filmeket keresett az interneten. Rövidesen kiderült az is számomra, hogy G. összekötötte a cigányság helyzetét a zsidósággal. Sok esetben talált összefüggést a két csoport között a kisebbségi helyzetük miatt, illetve úgy érezte, hasonló megaláztatás érte, éri a cigányságot is: *„A mi falunk egy elég hátrányos helyzetű falu, melynek lakossága 90%-ban roma és nálunk is voltak ilyenek. Az embereket nézem, hogy mennyit szenvedtek.”* A G-vel készített interjú másik kulcsfontosságú eleme a család volt, melyet szintén összefüggésbe hozott a holokauszttal, miszerint át tudja érezni azt, amikor családokat választanak szét egymástól.

Ennél a pontnál a hangrögzítő is leállításra került. G. volt az a diák, aki kiemelte azt is, hogy szerinte a holokausztot mindenképpen *„adagolva”* kellene tanítani a diákoknak a túlzott emocionális hatás miatt, valamint szükségét érezné a holokausztról való kötetlen beszélgetést. Véleménye szerint azonban ezt nem lehetne osztályszinten megvalósítani, mert sokan nem tudnak, nem akarnak a témával különösképp foglalkozni, azonosulni, tehát inkább egy kiscsoportos óra keretein belül, akár szakkör formájában tudná elképzelni a holokausztról való beszélgetést olyan diákokkal, akik hasonlóan éreznek, gondolkodnak a témával kapcsolatban. G. nagyon fontosnak tartotta a segédeszközök használatát az órákon, szerinte ezek segítségével tudta jobban átérezni az eseményeket és beleképzelni magát a korszak szenvedéseibe, elgondolkodni azon, ő hogyan tudta volna túlélni, vagy ha túl is lehet élni egyáltalán, fel lehet-e dolgozni valaha az ott történeteket.

V. és L. közösen válaszolták meg kérdéseimet az interjú során. V. érdeklődése a téma iránt azonnal észrevehető volt az órákon. Filmeket nézett, könyveket olvasott a holokausztról, többször kérdezte már év eleje óta, hogy mikor kerül sor a téma tárgyalására. L. vele szemben csak az általános iskolában hallott már a témáról, és nem érezte különösebbnek a többitől.

Pataki Dzsenifer: A holokauszt tanításának tervezése – egy tanórai kutatás eredményei

Elmondása szerint az életkora is összefüggésben állhat ezzel, mivel úgy érzi, „*ehhez a témához fel kell nőni*”.

Érdekes felvetés továbbá, melyet V. fogalmazott meg: „*Interjú, hogy ha már ott egy napló nem biztos, hogy nézetnék, mert az valamivel mégis csak szárazabb, mert látsz egy embert, aki ül és beszél. Míg, ha elolvasol egy naplót a mindennapokról, hogy mi történt velük, magáról az égetésről a szagokról, az sokkal érdekesebb szerintem.*” L. reflektált erre: „*Igen, mert ha egy könyvet olvasol, te alakítod ki a képzeletedben a képet az olvasottakról.*” Viszont egy következő gondolatban azt mondták: „*Beszéltünk ugye az interjúkról, annak a néninek például az arckifejezése, az nekem nagyon előttem van.*” Ők fogalmazták meg „elvárásként” a különböző „dokumentumok” iránti igényt, mint például egy napló vagy egy filmfeldolgozás. Többször említették az interjú során mindketten, hogy „*ehhez megfelelő közegre is szükség van*”. Nem értettem először, mire gondolnak, míg ki nem fejtették: „*hogy ha az ember egyedül van, akkor érzi át a legjobban a dolgokat, hogy ha már más ott van, akkor teljesen más minden*”. V. és L. egyetértettek abban, hogy egy film, egy interjú megnézése vagy egy napló elolvasása egyedül teljesen más érzelmeket és gondolatokat hozhat ki az emberekből, mintha ezt az osztályteremben közösen csinálják. Ezáltal náluk is megfogalmazódott az igény egy „szakkör” jellegű foglalkozásra a holokauszttal kapcsolatban, hasonlóan G-hez.

Az általam feltett kérdések tekintetében a leginkább V-vel és L-lel tudtam haladni. C. és G. esetében több, a kérdéseken kívüli elemre helyeződött a hangsúly, ebből is látszik az interjúk személyessége. Érdekesnek tartom, hogy a kérdésre, miszerint a holokauszt különbözik-e a többi témától, mindegyik interjúalany úgy válaszolt, hogy igen, viszont nem vagy nehezen tudták megfogalmazni, miért. Közös pont volt a segédeszközök fontossága az interjúalanyok körében. Mind a négyen elengedhetetlennek érzik a holokauszt tanításához ezek használatát. Az interjúk segítségével kirajzolódott bennem egy kép arról, hogy a segédeszközöknek rendkívül fontos szerepe lehet nem csupán a holokauszt, hanem bármely más téma tárgyalásánál is.

Az interjúalanyok által ideálisnak tekintett tankönyvi lecke

Mivel kutatásom egyik fő kérdése volt a holokauszt tankönyvi megjelenése a diákok szemszögéből, az interjúalanyokkal külön beszélgettem arról, milyen elemekből épül fel az „ideális” tankönyvi lecke.

Fontos kiemelni, hogy korábban, a kérdőívekre adott válaszokban a tanulók többsége tankönyvi keretek között képzelte el saját leckéje megvalósítását annak ellenére, hogy többségük a segédeszközök szerepét tartotta jelentősebbnek a holokauszt kapcsán.

Az interjúk során adott válaszok alapján mindegyik tanuló használna a tankönyvi lecke létrehozásában szerzői szöveget, különböző segédeszközökkel kiegészítve, melyek a könnyebb megértéshez és figyelemfelkeltéshez járulnak hozzá véleményük szerint. Három tanuló is kiemeli a tábori élet és a mindennapok témáját, melynek szemléltetéséhez a következőket használnák fel: interjú, film, videó, kép, napló. Konkrét javaslat is érkezett a tanulóktól: *Anna Frank naplója*, illetve *A csíkos pizsamás fiú* és a *Sorstalanság* című filmek megnézése, valamint Lily Ebert „TikTok videóí” is előkerültek. C. javasolt egy ún. „összehasonlító” leckét a holokauszt német és magyar vonatkozása között, a zsidóság helyzetéről a holokauszt után és jelenleg, illetve a német társadalom felelősségéről a holokauszt idején és napjainkban. Ezek mellett jelentős szerepet szán a tankönyvi leckében

az embermentőknek is, akik megpróbálták tenni az áldozatokért, illetve fontosnak tartja egy túlélővel készült interjú meghallgatását is, ha nincs lehetőség személyes találkozásra.

Bár a másik három tanulónál (L., V., G.) közös a tábori élet iránti érdeklődés, a kivitelezésre vonatkozó javaslataik eltérőek voltak: L. felvetette a segédeszközök kiválasztásánál egy társasjáték létrehozását, mely különböző karaktereket tartalmazna feladatokkal, melyek célja a táborból való kijutás, illetve annak akadályozása. L. úgy képzei el a holokauszthoz tartozó tankönyvi leckét, hogy az egy interaktív 3D-s tábort ábrázol. A tábor egyes helyszíneihez pedig magyarázatok, naplórészletek tartoznak, melyek bemutatják a helyszínt és az emberek mindennapjait. L. a holokauszt tanítását egyéni fogalmazásokkal fejezné be, mely a diákok véleményét, gondolatait, érzéseit tükrözné a témáról. V. egy „szituációs játékot” javasolt, melyben a diákok különböző emberi sorsokból húznak egyet, melyről otthon kell fogalmazást írniuk („*hogya ha az ember egyedül van, akkor érzi át a legjobban a dolgokat, hogyha már más ott van, akkor teljesen más minden*”). Kiemelném G. javaslatát is, aki egy holokausztszakkör indítását szorgalmazta. A szakkörön a téma iránt érdeklődő diákok vennének részt. Hétről-hétre filmek és naplók feldolgozása történne, majd kötetlen beszélgetés a látottakról, olvasottakról. A szakkör keretein belül kirándulásokra is sor kerülhetne.

Összegzés

A javaslatokban egyidejűleg jelenik meg a „hagyományoshoz” való ragaszkodás és az újdonságra való igény. Minden javaslatban észrevehető „maga a diák”, aki a javaslatot tette, például C. esetében a német származás vagy L. esetében a kreativitás. A diákok megfogalmazták igényüket egy „emocionális irányvonalra” a holokausztoktatásban, mely a magyarságot elindíthatná a megértés, illetve a műltfeldolgozás útján. Válaszaik arra engednek következtetni, hogy a holokauszttanítás sokkal több lehetőséget rejt magában, mint általános ismeretek és adatok átadása a témáról.

Mivel ez volt az első próbálkozásom e téma tanítását illetően, kevés tapasztalattal rendelkeztem. Noha úgy érzem, alaposan átgondoltam és megterveztem az órát, mégis felvetődtek bennem utólag kérdések a módszereket és tematikát illetően.

Az első ilyen felvetés, kérdés a „játékos” megközelítésre vonatkozik: A szabadulószoza a holokauszt-témában milyen érzést válthat ki a diákból? Az órán eszközként nyúltam a szabadulószozához, mellyel a tábori „értékrendet” szerettem volna átadni. Ezt pedig a különböző jutalmakkal (pl. egy szelet kenyér) igyekeztem érzékeltetni, melyeket a helyes megoldásokért szerezhettek a tanulók. Olyan dolgokért kellett „küzdniük”, melyek ma a mindennapi életük részét képezik, természetesnek tűnhet a jelenlétük, akkor azonban hiányoztak. Így a szabadulószoza nem feltétlenül mint játék jelent meg az órán. Az elmélyítést segítheti még egy beszélgetőkör indítása az értékekről, az értékrendszeréről: Mit nevezünk értéknek? Milyen értékek jelentek meg a feladatban? Számokra értékek a feladat során megszerezhető jutalmak? A táborban élőknek miért jelentettek értéket? Milyen értékek fontosak számotokra? Mindenkinek ugyanaz jelenti az értéket?

Érdekes lehet továbbá a tematika továbbgondolása, ha a borzalmak bemutatására, szemléltetésére kerül a hangsúly a tanórán. Vajon a gyilkosság, a megaláztatás, a holokauszt során átélt borzalmak milyen érzést váltanak ki a diákokból? Ha erre helyezzük a hangsúlyt, a jó melletti elkötelezettséget erősítjük bennük, vagy éppen az ellenkezőjét váltjuk ki belőlük? A kérdés kapcsán érdemes megemlíteni Loránd Ferenc tanulmányát,²⁶ melyben azt az alapelvet

fogalmazza meg, hogy a holokauszt témáját a lehetséges mai következményei felől kell megvizsgálnunk, nem pedig a már előállt helyzet következményei felől. A pedagógus előtt a „Soha többé Auschwitzot!” nevelési „követelmény” áll. Példa erre, melyet én is alkalmaztam az órákon, a tanulságok megfogalmazása, saját életükre vonatkoztatva. (Például „Sosem közösíték ki senkit”). Fontos a „miértek” tisztázása is: Miért nem szabad kiközösíteni személyeket, csoportokat? Milyen következményekkel járhat a kiközösítés? A jó melletti elkötelezettségnél maradva, kiemelném az interjúban megjelenő C. javaslatait az általa létrehozandó tankönyvi leckére, melyben olyan témákat állítana a feldolgozás középpontjába, mint például a zsidóság helyzete a holokauszt után és jelenleg, a németek felelősségvállalása a holokauszt alatt és napjainkban, valamint jelentős figyelmet tulajdonítana az embermentőknek is. E témák mind a felelősségvállalást, mind a tenni akarást, illetve a jó melletti elkötelezettséget erősíthetik a diákokban.

Összegezve tehát mindig felmerülnek újabb kérdések a holokauszt tanítását illetően, ami véleményem szerint a téma tanításának nehézségeire vezethetők vissza. A kérdések a „Hogyan kell tanítani a holokausztot?” problémakört járják körbe ismételten. Írásomban kísérletet tettem néhány ilyen kérdés megválaszolására, illetve utaltam más, hasonló kérdések megválaszolatlanságára.

IRODALOM

- A holokauszt tanítása – emberi sorsok tanítása, *Újkor.hu* 2018. aug. 18.
<https://ujkor.hu/content/holokauszt-tanitasa-emberi-sorsok-tanitasa> (Letöltés: 2023. febr. 20.)
- *A holokauszt iskolai tanítása*. A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata és az Emlékezés 1944-2004 Közhasznú Alapítvány 2006. április 7-i Országos Konferenciájának bővített anyaga. Szerk. SZABOLCS Ottó. A Történelemtanári Továbbképzés Kiskönyvtára, XLIV. ELTE BTK – Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, Budapest, 2007.
- *A holokauszt téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése*. Javaslatok megfogalmazása a pedagógus-továbbképzések fejlesztéséhez kapcsolódóan. Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért, Budapest, 2015.
https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/holokauszt_Javaslatok_ped_tovab_bkepzesek_fejlesztesehez_honlap.pdf (Letöltés: 2023. márc. 2.)
- *A holokausztról való tanítás és tanulás*. Ajánlások. Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség (IHRA), 2019. máj.11.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/tankonyv/IHRA_Recommendations_for_Teaching_Hungarian_final_20211012.pdf (Letöltés: 2023. márc. 6.)
- APRÓ Melinda (2014): A holokauszt tanítása iskolai projektoktatás keretében. *Történelemtanítás, (XLIX.) Új folyam V. évf. 2-4. sz.*
https://epa.oszk.hu/01900/01954/00015/pdf/EPA01954_tortenelemtanitas_05_02_06_Apro.pdf (Letöltés: 2023. febr. 20.)

Pataki Dzsenifer: A holokauszt tanításának tervezése – egy tanórai kutatás eredményei

- FORRÁS-BÍRÓ ALETTA (2016): *A holokauszt, az iskola és a tanár. A holokauszt téma iskolai oktatása: helyzetelemzés és képzésfejlesztés*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- IWalk – Videóinterjúkra épülő helytörténeti digitális oktatási program, *Újkor.hu*, 2019. febr. 7.
<https://ujkor.hu/content/iwalk-videointerjukra-epulo-helytorteneti-digitalis-oktatasi-program> (Letöltés: 2023. márc. 2.)
- Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára.
https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_gimn_9_12_evf (Letöltés: 2023. febr. 25.)
- Ma van a holokauszt áldozatainak nemzetközi emléknapja. *Múlt-kor*, 2013. január 27.
https://mult-kor.hu/20130127_ma_van_a_holokauszt_aldozatainak_nemzetkozi_emleknapja (Letöltés: 2023. febr. 10.)
- KOVÁCS MÓNIKA (2001): *Holokausztoktatás és autonómiára nevelés*. Hanna Arendt Egyesület, Budapest.
- KOVÁCS MÓNIKA (2005): *Holokauszt: történelem és emlékezet*. HAE-Jaffa Kiadó, Budapest.
- LORÁND FERENC (1997): A holocausttéma pedagógiai dimenziói. *Új Pedagógiai Szemle*, 47. évf. 6. sz.
<https://epa.oszk.hu/00000/00035/00006/1997-06-ta-Lorand-Holocausttéma.html> (Letöltés: 2023. jún. 30.)
- PÁLL Magdus (2007): *Mit és hogyan tanítok a holokausztról?* In: A holokauszt iskolai tanítása: A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata és az Emlékezés 1944 – 2004 Közhasznú Alapítvány 2006. április 7-i Országos Konferenciájának bővített anyaga. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar: Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, Budapest, 47-52.
- SZÉP ÁGNES (2005): *Megközelítések: Tanári kézikönyv a holokauszt témakörének feldolgozásához*. Történelemtanárok Egylete, Budapest.
- SZITA SZABOLCS (2001): *Együttélés, üldöztetés, holokauszt: segédkönyv a történelem középiskolai tanulásához*. Korona, Budapest.
- VAJDA BARNABÁS (2018): *Bevezetés a történelemdidaktikába és a történelemmetodikába*. Második kiadás. Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom.
https://adatbank.ro/html/cim_pdf2835.pdf (Letöltés: 2023. jún. 30.)
- VARGA ÁKOS (2003): A holokauszt tanításának tapasztalatai. In: *Történelempedagógiai füzetek*, 14. évf. 15. sz. 59-69.

JEGYZETEK

¹ A holokausztról való tanítás és tanulás. Ajánlások. Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség (IHRA), 2019. máj.11.

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/tankonyv/IHRA_Recommendations_for_Teaching_Hungarian_final_20211012.pdf (Letöltés: 2023. márc. 6.) 5.

² A holokausztról való tanítás és tanulás (2019) 11.

- ³ Írásom a Pécsi Tudományegyetemen történelemtanár szakos hallgatóként benyújtott szakdolgozatom rövidített változata. Témavezetőm Dr. Márkus Beáta volt.
- ⁴ *A holokauszt téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése. Javaslatok megfogalmazása a pedagógus-továbbképzések fejlesztéséhez kapcsolódóan.* Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért, Budapest, 2015. 14-16.
https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/holokauszt_Javaslatok_ped_tovabbkepzesek_fejlesztesehez_honlap.pdf (Letöltés: 2023. márc. 2.)
- ⁵ FORRÁS-BÍRÓ ALETTA (2016): *A holokauszt, az iskola és a tanár. A holokauszt téma iskolai oktatása: helyzetelemzés és képzésfejlesztés.* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 124.
- ⁶ IWalk – Videóinterjúkra épülő helytörténeti digitális oktatási program, *Újkor.hu*, 2019. febr. 7.
<https://ujkor.hu/content/iwalk-videointerjukra-epulo-helytorteneti-digitalis-oktatasi-program> (Letöltés: 2023. márc. 2.)
- ⁷ FORRÁS-BÍRÓ (2016) 114-119.
- ⁸ FORRÁS-BÍRÓ (2016) 85–135.
- ⁹ BRAUCH, Chava (2010): Holokausztoktatás és a rasszizmus elleni küzdelem. *Alkalmazott Pszichológia*, 12. évf. 1–2. sz. 173. Idézi: APRÓ Melinda (2014): A holokauszt tanítása iskolai projektoktatás keretében. *Történelemtanítás, (XLIX.) Új folyam V. évf. 2-4. sz.*
https://epa.oszk.hu/01900/01954/00015/pdf/EPA01954_tortenelemtanitas_05_02_06_Apro.pdf (Letöltés: 2023. nov. 27.)
- ¹⁰ A holokauszt tanítása – emberi sorsok tanítása, *Újkor.hu* 2018. aug. 18.
<https://ujkor.hu/content/holokauszt-tanitasa-emberi-sorsok-tanitasa> (Letöltés: 2023. febr. 20.)
- ¹¹ A konferencia bővített anyaga: *A holokauszt iskolai tanítása.* A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata és az Emlékezés 1944-2004 Közhasznú Alapítvány 2006. április 7-i Országos Konferenciájának bővített anyaga. Szerk. SZABOLCS Ottó. A Történelemtanári Továbbképzés Kiskönyvtára, XLIV. ELTE BTK – Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, Budapest, 2007.
- ¹² Magyarországon 2001 óta április 16-a a holokauszt magyarországi áldozatainak emléknapja, melyről az iskolákban is meg kell emlékezni. 1944-ben ezen a napon kezdődött meg a gettószállítás Északkelet-Magyarországon és Kárpátalján.
- ¹³ SZITA SZABOLCS (2001): *Együttélés, üldöztetés, holokauszt: segédkönyv a történelem középiskolai tanulásához.* Korona, Budapest, 9-19.
- ¹⁴ A holokauszt tanítása (2018)
- ¹⁵ PÁLL Magdus (2007): Mit és hogyan tanítok a holokausztról? In: *A holokauszt iskolai tanítása (2007)* 48.
- ¹⁶ Dokumentumfilm, 56 perc (2000) A film a gyermekek szemszögéből mutatja be a magyarországi zsidóüldözések történetét a zsidók elleni korlátozó intézkedésektől a koncentrációs táborok felszabadításáig.
- ¹⁷ PÁLL (2006) 47–52.
- ¹⁸ VARGA ÁKOS (2003): A holokauszt tanításának tapasztalatai. *Történelempedagógiai füzetek*, 14. évf. 15. sz. 59-69.
- ¹⁹ KOVÁCS MÓNKA (2001): *Holokausztoktatás és autonómiára nevelés.* Hanna Arendt Egyesület, Budapest, 29-42.
- ²⁰ SZÉP ÁGNES (2005): *Megközelítések: Tanári kézikönyv a holokauszt témakörének feldolgozásához.* Történelemtanárok Egylete, Budapest, 13-14.
- ²¹ Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára.
https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_gimn_9_12_evf (Letöltés: 2023. febr. 25.)
- ²² KOVÁCS (2001) 29–42.
- ²³ Vö. A magyarországi holokauszt. In: MTA-SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport kutatásai.
<https://eyewitness.hu/hu/a-magyarorszag-i-holokauszt/> (Letöltés: 2024. jan. 16.)
- ²⁴ A dolgozatban az interjúalanyok keresztnevének első betűjét megváltoztattam.
- ²⁵ Roma holokauszt. Eredeti jelentése „elpusztítás, elnyeletés”.
- ²⁶ LORÁND FERENC (1997): A holocausttéma pedagógiai dimenziói. *Új Pedagógiai Szemle*, 47. évf. 6. sz. 12-23.
<https://epa.oszk.hu/00000/00035/00006/1997-06-ta-Lorand-Holocausttéma.html> (Letöltés: 2023. jún. 30.)